

6. Prezydent i rząd, czyli władza wykonawcza w Polsce

■ Jakie uprawnienia ma prezydent? ■ Jak pracuje rząd i za co odpowiada? ■ Czym się różni system parlamentarny od prezydenckiego? ■

PIERWSZY OBYWATEL RZECZYPOSPOLITEJ

Władzę wykonawczą w Polsce sprawują **prezydent i rząd**. Prezydent – głowa państwa – jest wybierany na pięcioletnią kadencję w wyborach powszechnych, bezpośrednich, równych i tajnych. Jego główne zadanie nie polega na bezpośrednim sprawowaniu rządów, lecz na czuwaniu nad tym, by nie dochodziło do poważnych konfliktów między różnymi organami władzy. Prezydent odgrywa więc przede wszystkim rolę **arbitra**, tym silniejszego, że obdarzonego mandatem zaufania przez większość obywateli, którzy wybrali go w wyborach bezpośrednich. Taką formę państwa, w której głową państwa jest obieralny prezydent, nazywamy **republiką**.

Prezydent RP dysponuje oczywiście typowymi uprawnieniami głowy państwa, takimi jak prawo **ratyfikowania umów międzynarodowych** (jednak na ratyfikację ważniejszych umów musi się zgodzić parlament), mianowania i odwoływania ambasadorów reprezentujących Polskę w innych krajach, **nadawania odznaczeń**, nadawania polskiego obywatelstwa, stosowania **prawa łaski** (to znaczy zmniejszenia lub darowania skazanemu części albo całości kary).

Jego **kompetencje** są w istocie znacznie większe. Prezydent **powołuje** nowego **premiera** (premier i jego rząd muszą jednak uzyskać aprobatę Sejmu) oraz niektórych najwyższych urzędników państwowych, jest także **zwierzchnikiem polskich sił zbrojnych**. Ponadto może występować z orędiem do Sejmu, Senatu lub Zgromadzenia Narodowego, rozpisać referendum (za zgodą Senatu), zgłaszać własne projekty ustaw. Prezydent podpisuje ustawy, ma też **prawo weta** wobec praw uchwalonych przez parlament (oprócz

▲ Oto niektórzy polscy prezydenci: od góry Gabriel Narutowicz (1922), Lech Wałęsa (1990–1995), Aleksander Kwaśniewski (1995–2005), Lech Kaczyński (2005–2010), Bronisław Komorowski (2010–2015), Andrzej Duda (od 2015).

ustawy budżetowej). Sejm może odrzucić prezydenckie weto, gdy w głosowaniu opowie się przeciw niemu 3/5 posłów. Prezydent ma również prawo zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego z prośbą o zbadanie, czy ustawa jest zgodna z konstytucją. W dwóch wypadkach jest uprawniony nawet do **rozwiązania parlamentu** – jeśli nie uchwali on budżetu we właściwym terminie i jeśli Sejm nie jest w stanie wybrać premiera.

KATASTROFA SMOLEŃSKA

10 kwietnia 2010 r. w katastrofie samolotu pod Smoleńskiem zginął prezydent RP Lech Kaczyński z małżonką Marią. Na pokładzie było 96 osób, a wśród nich: ostatni prezydent RP na uchodźstwie, wicemarszałkowie Sejmu i Senatu, ministrowie i pracownicy Kancelarii Prezydenta, wiceministrowie rządu RP, posłowie i senatorowie, przedstawiciele wielu najważniejszych instytucji państwowych, dowódcy wojskowi, kombatan-ci i członkowie rodzin oficerów zamordowanych w 1940 r. w Katyniu przez władze sowieckie, duchowni. Zginął też Tomasz Merta, główny autor tego podręcznika, wybitny ekspert edukacji obywatelskiej, wiceminister kultury i dziedzictwa narodowego.

Tragiczny wypadek tylko na krótko zjednoczył Polaków. Szybko pojawiły się kontrowersje dotyczące jego przyczyn oraz spory wokół sposobu wyjaśniania i ustalania winnych tragedii, które trwają do dziś.

▲ Po katastrofie tysiące Polaków uczciło pamięć pary prezydenckiej i wszystkich ofiar.

WYBRANE KOMPETENCJE PREZYDENTA

A. UPRAWNIENIA GŁOWY PAŃSTWA:

- REPREZENTOWANIE PAŃSTWA NA ZEWNĄTRZ;
- MIANOWANIE AMBASADORÓW POLSKI;
- RATYFIKOWANIE UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH;
- NADAWANIE OBYWATELSTWA POLSKIEGO.

C. UPRAWNIENIA USTAWODAWCZE:

- PRAWO ZGŁASZANIA WŁASNYCH PROJEKTÓW USTAW;
- PODPISYWANIE USTAW I PRAWO WETA;
- ROZWIĄZYWANIE PARLAMENTU W ŚCIŚLE OKREŚLONYCH PRZYPADKACH.

B. FUNKCJE WYKONAWCZE:

- ZWIERZCHNOŚĆ NAD SIŁAMI ZBROJNYMI;
- POWOŁYWANIE RZĄDU.

D. UPRAWNIENIA W ZAKRESIE WŁADZY SĄDOWNICZEJ:

- POWOŁYWANIE SĘDZIÓW;
- MOŻLIWOŚĆ KORZYSTANIA Z PRAWA ŁASKI.

PREZYDENCI

Czy zawsze w Polsce głową państwa był prezydent? Przypomnij sobie, jak się nazywał i kiedy sprawował urząd pierwszy polski prezydent. Wymień nazwiska sławnych prezydentów innych krajów (mogą to być zarówno postaci historyczne, jak i współczesne).

WYBORY PARLAMENTARNE I PREZYDENCKIE

	Wybory parlamentarne	Wybory prezydenckie
Zasady	powszechne, bezpośrednie, równe, proporcjonalne; głosowanie jest tajne*	powszechne, bezpośrednie, równe; głosowanie jest tajne
Ile lat musi mieć kandydat?	do Sejmu – 21 lat do Senatu – 30 lat	35 lat
Ile trwa kadencja?	4 lata	5 lat
Kto zgłasza kandydata?	partie polityczne i obywatele	100 tys. obywateli

*Odmienne niż w przypadku Sejmu wybory do Senatu są jedynie powszechne, bezpośrednie oraz odbywają się w głosowaniu tajnym.

CZY ZNASZ UPRAWNIENIA PREZYDENTA?

Postaw znak „+” obok zdań prawdziwych, a „-” obok zdań fałszywych.
Uwaga! Nie rozwiązuj ćwiczenia w podręczniku.

1. Prezydent jest zwierzchnikiem sił zbrojnych.
2. Prezydent opracowuje budżet państwa.
3. W określonych sytuacjach prezydent ma prawo rozwiązać parlament.
4. Prezydent rozstrzyga ostatecznie, która ustawa jest zgodna z konstytucją.

ZADANIA PREZYDENTA – ZNAJDŹ INFORMACJE!

Pracując w parach, znajdźcie w gazetach codziennych i/lub serwisach internetowych informacje o działaniach prezydenta w ostatnich dniach lub tygodniach. Spróbujcie wskazać, z jakimi zadaniami (uprawnieniami) są one związane – jak w poniższym przykładzie. W razie wątpliwości zapytajcie nauczyciela.

- Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda wręczył akty nominacyjne nauczycielom akademickim oraz pracownikom nauki i sztuki (www.prezydent.pl, 14.03.2018) – są to uprawnienia głowy państwa.

JAK RZĄDZI RZĄD?

Radę Ministrów, czyli rząd, tworzą **premier** (prezes Rady Ministrów) i **ministrowie** kierujący pracą poszczególnych resortów. Mamy więc np. ministra spraw zagranicznych, ministra spraw wewnętrznych i administracji, ministra skarbu, ministra finansów, ministra kultury, ministra rolnictwa, ministra obrony narodowej.

Najistotniejszą rolę w rządzie odgrywa premier. To on proponuje skład swojego **gabinetu**, określa główne cele i kontroluje pracę ministrów. Na wniosek premiera prezydent dokonuje zmian w składzie rządu. Jeśli więc zdaniem prezesa Rady

Ministrów jakiś minister nie wywiązuje się ze swoich obowiązków, premier może doprowadzić do jego odwołania. W skład rządu mogą wchodzić także zastępcy premiera – **wicepremierzy**, którzy z reguły nadzorują pracę kilku resortów.

Rząd zajmuje się **bieżącą polityką państwa** (zarówno wewnętrzną, jak i zagraniczną), **wykonuje ustawy** uchwalone przez parlament, wydaje przepisy wykonawcze (**rozporządzenia**) precyzujące ogólne zapisy ustawowe, **negocjuje i zawiera umowy międzynarodowe**, kieruje **administracją rządową**. Ważnym zadaniem rządu jest **zapewnienie zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa państwa**, a także **porządku publicznego**. Dlatego właśnie kieruje wszystkimi sprawami wiążącymi się z obronnością kraju. Zasadnicze decyzje Rada Ministrów podejmuje wspólnie na zwoływanych przez premiera posiedzeniach rządu.

Rząd wpływa na pracę parlamentu, zgłaszając własne projekty ustaw. Szczególnie istotnym obowiązkiem rządu jest przygotowanie **budżetu** – planu dochodów i wydatków państwa na następny rok.

▲ W Polsce to nie prezydent, lecz rząd dysponuje największymi uprawnieniami. Na zdjęciu: pierwsze posiedzenie Rady Ministrów pod przewodnictwem nowego premiera, Mateusza Morawieckiego, styczeń 2018 r.

MAMY OBECNIE NASTĘPUJĄCE MINISTERSTWA:

• spraw zagranicznych	• rolnictwa i rozwoju wsi
• obrony narodowej	• infrastruktury
• spraw wewnętrznych i administracji	• zdrowia
• przedsiębiorczości i technologii	• środowiska
• finansów	• sprawiedliwości
• energii	• sportu i turystyki
• inwestycji i rozwoju	• edukacji narodowej
• gospodarki morskiej i żeglugi śródlądowej	• nauki i szkolnictwa wyższego
	• kultury i dziedzictwa narodowego
	• rodziny, pracy i polityki społecznej

JAKI MINISTER?

Czy znacie skład obecnego rządu? Wypiszcie znane wam nazwiska ministrów, a brakujące uzupełnijcie, szukając informacji w mediach i internecie. Spróbujcie teraz dopasować wymienione poniżej sprawy do kompetencji poszczególnych ministrów.

Uwaga! Nie rozwiązujcie ćwiczenia w podręczniku.

1. Zatwierdzenie podręcznika do wiedzy o społeczeństwie.
2. Przygotowanie projektu budżetu państwa.
3. Zatwierdzenie listy leków dopuszczonych do sprzedaży.
4. Przyznanie dotacji na badania z dziedziny astrofizyki.
5. Ustalenie wysokości kar za zanieczyszczanie wód przez zakłady przemysłowe.

6. Przyznanie dotacji na wydanie książki.
7. Decyzja o zakupie nowego typu karabinów.
8. Określenie trybu szkolenia osób starających się o pracę w policji.
9. Nadzór nad jakością towarów spożywczych.
10. Określanie wielkości zasiłków dla bezrobotnych.
11. Nadzór nad pracą zakładów karnych.

MINISTER W MOIM DOMU

Sprawdź, jakie decyzje mające bezpośredni wpływ na wasze życie, podejmują ministrowie odpowiedzialni za:
finanse, gospodarkę, energię, opiekę społeczną, edukację, kulturę.

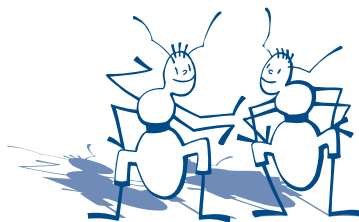
POWOŁYWANIE I ODWOŁYWANIE RZĄDU

W jaki sposób jest powoływana Rada Ministrów? Po wyborach parlamentarnych stary rząd podaje się do **dymisji**, czyli rezygnuje. **Prezydent desygnuje** – to znaczy wyznacza – nowego **premiera**. Zwykle jest to osoba wskazana przez partię, która uzyskała największe poparcie wyborców. Nowy premier w ciągu dwóch tygodni musi przedstawić prezydentowi **skład swojego rządu**. Prezydent powołuje nową Radę Ministrów, ale musi ona jeszcze uzyskać wotum zaufania Sejmu (czyli poparcie większości sejmowej). Jeżeli za rządem nie opowie się wymagana większość posłów, musi się on podać do dymisji. Wtedy nowego premiera proponują sami posłowie.

W przypadku gdy i ten kandydat nie uzyska **wotum zaufania Sejmu**, kolejnego premiera znów wskazuje prezydent. Można powiedzieć, że system powoływania nowego rządu został skonstruowany w myśl zasady „**do trzech razy sztuka**” – gdy i trzecia próba kończy się niepowodzeniem, prezydent rozwiązuje parlament i ogłasza nowe wybory.

Kiedy dochodzi do **zmiany rządu**? Wiemy już, że rząd musi podać się do dymisji po wyborach parlamentarnych. Może to jednak także uczynić w dowolnym momencie, jeśli tylko dojdzie do wniosku, że z jakichś względów nie jest już w stanie kontynuować swojej pracy. Radę Ministrów może także odwołać Sejm, stosując procedurę tak zwanego **konstruktywnego wotum nieufności**. Posłowie wnioskujący o odwołanie rządu muszą równocześnie zaproponować nazwisko nowego premiera – jeśli ich wniosek zyska poparcie większości w Sejmie, będzie to oznaczać nie tylko ustąpienie Rady Ministrów, ale także powierzenie nowemu premierowi **misji sformowania kolejnego rządu**.

– NASZ RZĄD UPADŁ.
– A NASZ UPADŁ, ALE ZARAZ WSTAŁ...

PIERWSZE POSIEDZENIE

Zapraszamy was teraz na posiedzenie rządu. Wylosujcie osoby, które będą grać role premiera oraz członków Rady Ministrów. Pozostali uczniowie odegrają rolę dziennikarzy, którzy przygotowują się do pierwszej

konferencji prasowej nowego rządu. Niech każdy wybierze sobie stację telewizyjną, radiową, gazetę czy serwis internetowy, który chce reprezentować.

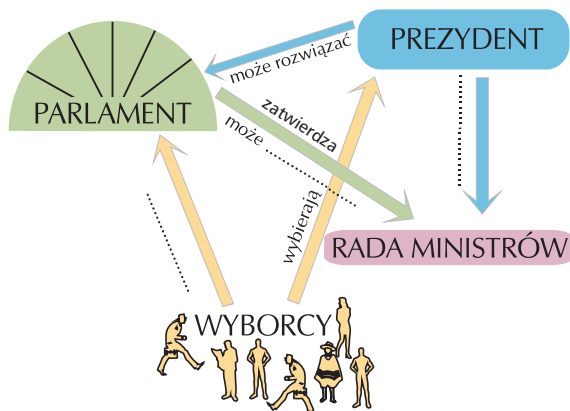
Premier otwiera posiedzenie rządu, przedstawia wszystkich ministrów, a następnie kolejni ministrowie wyjaśniają, jakiej sprawie należącej do kompetencji ich resortu chcieliby poświęcić najwięcej uwagi (wypowiedzi muszą być bardzo krótkie – jedno, dwa zdania). Jeśli wystarczy wam czasu, możecie na koniec urządzić krótką konferencję prasową, na której dziennikarze będą mogli zadać przygotowane wcześniej pytania.

PARLAMENT, PREZYDENT I RZĄD

Uzupełnij schemat. Sprawdź, jak zrobili to inni.

Uwaga! Nie rozwiązuj ćwiczenia w podręczniku.

ADMINISTRACJA PUBLICZNA, CZYLI DLACZEGO RZĄD NIE RZĄDZI SAM

Rząd nie jest w stanie sam kierować wszystkimi, nawet najdrobniejszymi sprawami. Dlatego musi mieć aparat wykonawczy – urzędników, którzy pomagają mu w codziennym zarządzaniu sprawami kraju. Organy państwa, które się tym zajmują, nazywamy **administracją publiczną**. Dzieli się ona na **rządową** i **samorządową** (mówiliśmy o niej w rozdziale o samorządzie terytorialnym). W Polsce administracja rządowa ma strukturę dwuszczeblową – najwyższy, centralny szczebel administracji stanowi właśnie rząd. Przedstawicielami rządu w poszczególnych województwach są **wojewodowie**. Wykonują oni zadania zlecone przez rząd, reprezentują także państwo w relacjach z samorządami. Bezpośrednim zwierzchnikiem administracji jest premier, a w wykonywaniu tej funkcji wspomaga go przede wszystkim Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. W Polsce działają także tak zwane **administracje niezespolone (specjalne)** – podlegają bezpośrednio swoim prezesom albo odpowiednim ministrom, np. izby skarbowe, urzędy celne, służba graniczna.

Urzędnicy, będący pracownikami administracji zarówno rządowej, jak i samorządowej, mają obowiązek działać zgodnie ze swoimi kompetencjami. Nie wolno im postępować według swojego widzimisię; każdego powinni traktować życzliwie i uprzejmie. Tylko **apolityczni i bezstronni** urzędnicy mogą gwarantować

stabilność funkcjonowania wszystkich instytucji publicznych, bo jedynie oni pozostają na swoich stanowiskach, gdy zmieniają się rząd i układ sił w parlamencie. **Lojalność** wiąże ich z państwem, a nie z jakąś partią polityczną.

Właśnie dlatego zdecydowano się powołać w Polsce **służbę cywilną**, zgodnie z tym, co możemy przeczytać w artykule 153 Konstytucji RP: „W celu zapewnienia zawodowego, rzetelnego, bezstronnego i politycznie neutralnego wykonywania zadań państwa w urzędach administracji rządowej działa korpus **służby cywilnej**”.

▲ Służba graniczna kojarzy się zazwyczaj z kontrolą dokumentów i bagaży osób wyjeżdżających z Polski. Tu jednostka patroluje granicę państwa na Mierzei Wiślanej.

PRAWDA CZY FAŁSZ?

Postaw znak „+” obok zdań prawdziwych, a „-” obok fałszywych. Wymyśl własne zdania o organach władzy w Polsce, a potem sprawdź, czy koleżanki i koledzy potrafią wskazać prawdziwe. Uwaga! Nie rozwiązuj ćwiczenia w podręczniku.

1. Premiera rządu desygnuje prezydent.
2. Projekt budżetu państwa zgłasza rząd.
3. Rząd nie jest przez nikogo kontrolowany i nie może być odwołany.
4. Posłowie mogą wyrazić swoje niezadowolenie z pracy ministra, uchwalając większością głosów wotum nieufności.
5. Po wyborach parlamentarnych rząd podaje się do dymisji.

▲ Czy korzystacie w szkole lub w domu z e-podręczników? Czym różnią się od tradycyjnych pomocy dydaktycznych? Jakie ministerstwo sfinansowało ich opracowanie?

Ważne Słowa

- prezydent • głowa państwa • prawo weta • rząd • rada ministrów •
- premier • władza wykonawcza • administracja rządowa •
- budżet państwa • dymisja • wotum zaufania •

Uczennica/Uczeń:

- przedstawia sposób wyboru i podstawowe kompetencje prezydenta RP; znajduje informacje o życiorysie politycznym osób pełniących ten urząd oraz o działaniach urzędującego prezydenta;
- objaśnia konieczność poparcia większości sejmowej dla RM i przedstawia jej podstawowe kompetencje; podaje imiona i nazwiska urzędujących prezesa i wiceprezesów;
- wskazuje, że decyzje podejmowane w wybranym ministerstwie mają wpływ na życie jego rodziny.